

Nogle kirkehistoriske Aktstykker fra Middelalderen og Reformationen.

(Meddeelte af *Fr. Hammerich.*)

Tallet af trykte Aktstykker, der kunne tjene til Oplysning om Middelalderens Kirkeskikke og Kirkevæsen, er ikke saa stort, at man ikke skulde ønske det forøget. Meddeleren antager derfor, at nærværende Aktstykker ville have sin Interesse for dem, der attraae nøiere Kundskab om den romersk-katholske Kirke i vort Fædreland.

Det under Nr. 1 meddeelte Brev gjør os bekendt med Skikkene ved Messetjenesten. Den nævnte Ridder, Eggert Frille, var en Tidlang Kammermester hos Kong Christian den Første og en meget formaaende Mand, der dog ikke altid glædede sig ved Kongens Gunst, men tværtimod een Gang var indviklet i slemme Stridigheder med ham. Han har skjænket Meget bort til gudelig Brug, og et Gavebrev af ham til St. Johannes Kloster i Odense (15de Mai 1468), der indeholder flere med de her anførte overensstemmende Vilkaar, findes trykt i Hoffmanns Fundationer V, 191—192. Vort Brev fremhæver især Løverdags-Sekventsen til ave præclara, hvori „to Peblinge i Rökkelin” (en Dragt, der ellers ikke brugtes om Vinteren), knælende med Voxlys i Hænderne skulde deeltage i Forening med hele Koret, og derfor hvergang have en Godtgjørelse af 2 Penge. Det omtaler ogsaa daglige Messer og en Kapellan til at holde dem, Givernes og deres

Slægts „Begjængelse” paa visse Tider af Aaret med Messer og Vigilier, en Söndag, der skal helligholdes med „Kanteri” og Prædiken, desuden 7 Voxlys, der skal brænde paa en vis Tid af Aaret, og en höitidelig Klokkeringning. Denne foretoges, efter Folkemeningen, for at bortskræmme de onde Aander. Om Prædiken paa Modersmaalet, der ligesom i Brevet, just paa denne Tid indskjærpes Præsterne i Ribe Stift, see Terpager chron. eccl. Rip. 35. Om Kortjenesten i Ribe, see Statuterne i Pontoppidans annales eccl. Dan. 2, 277 flgde.

Nr. 2 angaaer det bekjendte Antoniuskloster i Morkjær i Angel. En Adelsmand med hans Hustru optages som „recommendati” i Broderskabet, det vil sige, de faae Deel i dets Bönner og gode Gjerninger og Rét til en kristelig Begravelse ogsaa paa Steder, belagte med Interdiktet, naar de selv kun ikke ere bansatte eller have befattet sig med Aager. Paa denne meget magelige Maade kunde man tilkjöbe sig Saligheden.

Skjönt Afladsbreve oftere ere trykte og der navnlig haves eet af samme Kardinal Raymund, see Schwabsteder Buch hos Westphalen IV, 3192, Nr. 121, har jeg dog troet, at den under Nr. 3 meddeelte Afskrift af et trykt Afladsbrev vilde have sin Interesse. Den giver Enhver, som har betalt Penge til Tyrkekrigen (Paaskuddet, under hvilket Aflad dengang solgtes), for ham selv og Venner og Frænder Deelagtighed i alle Kirkens Bönner og gode Gjerninger samt Tilladelse til at vælge sin egen Skriftefader, som til daglig Brug kan absolvere paa sædvanlig Viis og eengang i Vedkommendes Liv som ogsaa i hans Dödsstund meddele ham den fuldkomneste Aflad for Skjærilden og alle Straffe, selv hvis han var et Bansmenneske. De dobbelte Absolutionsformler ere tilføiede.

Under Nr. 4 har jeg af et temmelig langt Gavebrev udskrevet Bestemmelserne angaaende Sjælemesserne.

Det er bekjendt, at Rigsraadet den 12te August 1536 forpligtede sig til Kongen om at afskaffe Bispevælden og indtöre Reformationen. Förend denne Forpligtelse havde faaet fuld Gyldighed ved en Rigsdagsbeslutning, var det Kongen vigtigt, at faae Sikkerhed for, at Ingen vilde modarbeide den. Han har derfor afæsket flere Adelige saadanne Forpligtelser, og disse gjemmes endnu i Geh.-Arkivet, den af dem, som senest indhentedes, Joachim Hardenbergs, haves trykt i danske Mag. 3, 83—86. Det har derimod ikke været bekjendt, at en lignende under 24de August erhvervedes fra Malmö Bys Övrighed og Rodemestere. Den er det under Nr. 5 meddeelte Brev. Sandsynligviis har vel ogsaa Kjöbenhavn udsfærdiget en tilsvarende Skrivelse. Det er forövrigt mærkeligt, at den bekjendte Herr Jörgen Kock ikke anföres som Borgemester i Malmö, og man skulde næsten troe, at han, skjönt han i langt senere Brevskaber endnu bærer Borgemesternavn, dog idetmindste til en Tid har været fjernet fra Byens Styrelse.

I.

Brev af 27de Marts 1460 om en daglig Messe o. s. v. i Ribe Domkirke

(Original paa Pergament i Geh. Arkiv; Seglet mangler.)

Wij Pether Nielssön erche dieghen Jahan Gummesön deghen Anders Brok canthor oc alt capittell vdi Ribe göre witherlight alle men at wij wille oc skwlle ladhe holle en dafflich messe vdi wor Ribers domkirkes koor for ^{ste} trinitatis altere aff rente som strenghe riddere oc wælborne man ber Eggert Frelle oc Jahan Frelle bröthre haffue ther til lawdh oc giffuit som thet breff wdwisser ther paa giort ær Om söndaghen skal holles messe de ^{sa} trinitate om mandaghen for alle theris forellers theres

förste the affgangen ære oc theris hwsfruers oc alle cristne siele om tisdaghen de s^{ta} Katarina om odensdaghen pro defunctis om torsdaghen de corpore Christi om fredaghen de s^{ta} cruce oc om löwerdaghen de beata virgine Oc skwlle wij skikke ther en skellich capellan til som then messe thagher wel ware Item skwlle wij ladhe siwnghe then sequentiam ave præclara til ewigh tidh alle löwerdagh vdi wor frwe messe swo tiit som then sequentia maa siwnges vdi wor kirke Oc tha skwlle thwo gradualarii eller andre two peblinghe vdi rykkelyn klædde holle two woxlys for hüghe altere badhe wynther oc somer swo lenghe som then sequentia siwnges en thoch ey sedwan er peblinghe at haffue rykkelyn om wyntheren Oc nar thet kommer ora virgo audi nos oc salua nos thet skwlle the peblinghe siwnghe fallendis paa theris knæ oc gantze koret skal siwnghe thet samme ighen Oc ther for skwlle the for^{de} two peblinghe som blws holle haffue two penningh strax then sequentia er wde aff sacrista chori aff renthe som for^{de} her Eggert oc her Jahan ther til lawdh haffue som er en ortich korn aff Tve Keldzsön vdi lylle Daarum Item tilbinde wij oss at wille lahde holle hwert Aar for^{de} her Eggertz oc her Jahannes theris fathers mothers stifmothers her Claws Cristiernssöns forðum erchedieghen wor vdi Ribe oc flere theris forellers begengels fire synne paa aarit som vdi wor anniversarii bogh skreffuit staar meth messer og vigiliis oc ther til begges theris oc theres kære hwsfrwers frwe Annes oc frwe Margretis begengels then same dagh som en aff them Gudh haffuer forseet först aff at gaa Oc hwo aff them sidhen aff gaar hanss artiith bliffue paa then same dach som then förste brother aff gaar oc theris hwsfrwers for^{de} Oc ther til som for^{de} her Claws Christiernssön haffuer begrebit syn begengels annen daghen trinitatis söndagh tha skwlle the oc wordhe begongen oc betenkte som ther til hörer meth messe oc vigiliis hwer weth syt naffn som wij wille sware for gudh

Item skwlle wij holle trinitatis söndagh höghtidelich meth cannikers eanthri oc prediken som allerhögtidest holles in summis festis aff then rente som wij ther for haffue Item skwlle wij holle syw woxlys paa höghe altere vdi koor som skwlle optennis hwer jwle nat til Christ messe oc brenne swo her effter som her til haffuer wærit sith aff swo meghet wox som ther til skikket er aff renthe som wij therfor haffue Oc Marie klokke ringes her effter som her til aff rente som wij ther for haffue alle for^{de} aartikel oc hwer wedh segh loffue wij stadich oc fast at wille holle vden merkelich forsöms skedhe thet oc swo hwelket Gudh forbydhe ati for^{de} artikel merkelich forsöms komme ther skwlle for^{de} her Eggert her Jahan eller theris rette arffwingh fwldh macht haffue paa at tage oc beholle the gotz som til for^{de} messe aartidh oc sequentz ere lawde swo lenghe thet hollis aff oss som forskreffuit staar oc opprettis thet bewisselich forsömit ær In quorum omnium et singulorum præmissorum fidem et testimonium firmiorem sigillum nostrum præsentibus est appensum Datum anno domini Mcdlx quinta feria proxima post festum annunciationis Mariæ virginis gloriosæ.

II.

Brev af 1468 om to saakaldte recommendati i Morkjær Kloster.

(Grams Afskrift i Langebeks Diplomatarium.)

Universis & singulis Christi fidelibus, ad quos præsentes litteræ pervenerint, frater Johannes Gylken nuncius generalis & procurator domus ac curiæ S^u Anthonii Morcker, vicarius sleswicensis diocesis, salutem in domino sempiternam. Noscat paternitas vestra, me discretum virum Asser Ericsson, cum dilecta vxore Benith ad almam fraternitatem ordinis sancti Anthonii suscepisse, dansque eis

plenam participationem omnium bonorum operum pietatis factorum & faciendorum in prædicti ordinis domibus, claustris, ecclesiis, capellis & oratoriis, a prima fundatione ipsius ordinis usque ad finem, sancti clementia salvatoris, per mundi ambitum universum, volensque, ut prædicti gaudeant tam in morte quam in vita omnibus & singulis privilegiis, a quibuscumque summis pontificibus indultis & indulgendis in prædicto ordine in tam sancta fraternitate constituti: insuper etiam, ut dum ipsos mori contigerit, non excommunicati aut nominatim interdicti, aut publici usurarii exstiterint, ecclesiastica sepultura eis in loco interdicto minime denegetur, prout in literis apostolicis super hoc modo confectis plenius continetur. Dat. anno dni MCDLXVIII. almæ fraternitatis s^u Anthonii sub sigillo.

III.

Afladsbrev af 7de Dec. 1502.

(Afskrift efter et trykt Brev i Langebecks Diplomatarium.)

Raymundus miseratione divina. tituli sancte Marie noue sancte Romane ecclesie presbiter cardinalis Gurcensis ad vniuersam Germaniam. Daciam. Sueciam. Norwegiam. Frisiam. Prussiam. omnesque et singulas illarum prouincias ciuitates terras et loca etiam sacro romano imperio in ipsa Germania subiecta: et eis adiacencia apostolici sedis de latere legatus. vniuersis et singulis presentes literas inspecturis salutem in domino. Notum facimus quod sanctissimus in Cristo pater et dominus noster. dominus Alexander diuina providencia papa sextus et modernus. concessit omnibus et singulis vtriusque sexus Cristi fidelibus pro tuitione orthodoxe. fidei contra Thurcos eiusdem fidei inimicos iuxta ordinationem nostram manus adiutrices porrigentibus vltra jubileum et alias indulgencias gratas et

facultates, quas Cristi fideles obtinere possunt visitando ecclesias per nos aut commissarios nostros deputandas. ac si visitassent basilicas vrbis tempore jubilei prout in literis apostolicis desuper confectis plenius continetur. quod possint eligere confessorem ydoneum secularem vel regularem qui eis semel in vita ab omnibus et singulis peccatis. excessibus, criminibus et delictis (etiam sedi apostolice generaliter vel specialiter reseruatio (sic!) exceptis contentis in literis que in die cene domini legi consueuerunt absolutio- nem plenissimam impendet. Ab aliis vero eidem sedi non reseruatis (vita eis comite) tociens quociens eos absoluere et in mortis articulo ac eciam tociens quociens de eorum morte dubitatur (eciam si tunc eos decedere non contingat) plenissimam omnium peccatorum suorum remissionem eis impartiri valeat. Indulsit etiam sanctissimus dominus noster motu suo proprio omnes & singulos Cristi fideles huiusmodi. ac eorum parentes & benefactores defunctos (qui cum caritate decesserunt) in omnibus precibus. suffragiis. missis. elemosinis. ieiuniis orationibus. disciplinis. & ceteris omnibus spiritualibus bonis que fiunt & fieri poterunt in toto vniuersali sacrosancta Cristi ecclesia militante (et omnibus membris eiusdem) imperpetuum participes fieri & ne super premissis a quo quam verti possit in dubium voluit ipse sanctissimus dominus noster quod presentibus nostris literis tanta adhibeatur fides quanta adhiberetur si sub bulla sua plumbea expedite forent necnon easdem sub quibuscumque generalibus vel specialibus de similibus graciis & facultatibus forsitan emanandis reuocationibus et suspensionibus nullatenus comprehendi debere. Et quia denotus in Cristo *Petrus Iuari* (skrevet til, thi det Övrige er trykt) ad ipsius fidei piam subuencionem & defensionem iuxta summi pontificis intencionem et nostram ordinacionem prout per presentes literas in huiusmodi testimonium a nobis traditas approbamus de suis bonis con-

tulerit. Ideo (auctoritate apostolica nobis commissa) ipso vt dictis graciis & indulgenciis vti & gaudere possit & valeat concedimus pariter & indulgemus per presentes Datum Roskildie sub sigillo nostro ad hoc ordinato die /ma mensis Decembris Anno domini M.CCCCC.II.

(Forma absolutionis in vita totiens quotiens.

Misereatur tui etc. Dominus noster Ihesus Cristus per meritum sue passionis te absoluat auctoritate cuius & apostolica mihi in hac parte commissa & tibi concessa ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis In nomine patris filii & spiritus sancti Amen.

(Forma absolutionis & plenissime remissionis semel in vita et etiam in vero mortis articulo vel verisimili.

Misereatur tui etc. Dominus noster Ihesus Cristus per meritum sue passionis te absoluat et ego auctoritate ipsius & apostolica mihi in hac parte commissa & tibi concessa te absoluo primo ab omni sententia excommunicationis maioris vel minoris si quam incurristi. deinde ab omnibus peccatis tuis contritis confessis & oblitis. conferendo tibi plenissimam omnium peccatorum tuorum remissionem remittendo tibi penas purgatorii in quantum clauces sancte matris ecclesie se extendunt. In nomine patris & filii & spiritussancti Amen.

(Sigillum suffixum adhucdum integrum.)

IV.

Uddrag af et Brev af 11te Januar 1517 om Sjælemesser.

(Original paa Pergament i Geh. Arkiv uden Segl.

Peder Jörgensen, Borgemester i Kjøbenhavn, med sin „Hwssfrws”, Karine Mathisdatter, og med Karine Naffnes og hendes Børns Samtykke, tilskjöder St. Peders Kirke i Kjøbenhavn en Gaard, Jord og Grund paa Vestergade:

for nogen gwdz tienneste som hollis Gwd till loff och jomfrw Maria for them och theris forelders sielle och for theris hoszbonders siellæ for megh och myn for^{ne} hwszfrw och alle kristne siellæ till euigh roe och hwsualelsse hwicken tienneste som skall wære hwer mandagh en lessen messe aff wor herris opstandelsse och aff jomfrw Maria glede ther hwn fick aff hennes kiære söns opstandelsse och een lessen messe hwer fredagh aff Jhesu Christi dööth och pine och skall presten besönderlige vti thenne messe bede for alle kristne siellæ hwicke tho for^{ne} messer som skulle holles for sancte Peders altere vtj for^{ne} kircke hwer mandagh och fredagh vbrödeligh till euigh tiidh vden all for-sömmelsse.

V.

Malmö's Brev af 24de August 1536, hvori Staden lover ikke at modsætte sig Reformationen.

(Original paa Pergament i Geh. Arkiv med en Mængde vedhængte Segl.)

Wij effterschreffne Jep Niellsenn: Hans Jensenn. Jens Clauessenn: Oluff Jepsenn: borgemester vdij Malmö: Per Niellsenn: Jacob Guldsmidt: Jep Hansenn: Dirick Morthensenn: Bonauentura Richter: Söffrenn Söffrensenn: Tyge Christierrssenn: Pouell Frijsz: Palne Jensenn: raadmendt Per Hansenn byfoget: Jep Kelldesmidt: Söffrenn Kremmer: Jens Smidt: Hans Mönbo: Bent Kock: Henning Skinder: Jens Skibbygger: Söffrenn Nyemandt: Lauris Jensenn: Oluff Clauessenn: raademester: paa alles wore oc menige almuges vegne vdij Malmö: giöre alle vidderligt: att effterdij hügborne forste oc mechtige herre her Christiann met gudz naade vdualdt koning tiill Danmarck oc Norge: her-tug ij Sleszuig: Holstenn: Stormarenn oc Ditmerschenn greffue ij Olldenborg oc Delmenhorst vor kieriste naädige herre haffuer nu aluefligenn offuerueget oc besindit att

Danmarckis riige icke kandt vdij friidt: rolighedt: een-drechtelighedt oc godt policie regeres: vden det skieer ijgemen en öffuerighedt oc ijt verdzligt regemente: Hvorfore for^{ne} högborne förste vor k^{ste} nad^e herre haffuer wæret fororsaget till at giöre oc skicke andre ordinantzer oc skickellser her vdj riigidt end her tiill wæret haffuer oc besönderligenn vdij saa maade: att hans kongelige maie-staet icke will att Danmarkis riigis regemente skall effter denne dag henge hoess erchebispenn: eller andre bisper: men Danmarkis riigis regemente skall wære oc bliffue hoess kongelig majestat oc hans naad: k: mast: efterkommer ko-ninger vdij Danmarck oc hoess de werdzlige Danmarkis riigis raadt oc hoess deris effterkommer oc effterdij at for^{ne} k. mast wor naadige herre sig det saa forligt: foreni-get: oc fordraget haffuer mett oss oc wij det saa forseg-let haffue att her effter udij Danmarkis riige saa holldis skall: Da kiendis wij att haffue loffuedt oc tillsagt oc nu met ditte wort obne breff mett wor frij willge oc well be-tenckt hw: loffue oc tillsige widt wor cristelige tro oc Dannemendz loffue ære oc redelighedt for^{ne} kongelig ma^{tt}. vor naad^e herre att wij aldrig effter denne dag wille til-hielpe eller ij nogermaade practicere enthen hemeligenn eller obenbare enthen wij sellffue eller widt nogre andre enthenn jnden landz eller vden ehuaadt maade dett neffnes kandt: att nogenn bishop enthenn de som nu leffue eller nogre andre bisper skulle komme till noget verdzligt eller geistlicht regemente eller till nogett biscopps dömme eller renthhe vdij Danmarkis riige: for end saa skieer att der bliffuer samtöckt oc holldet ijtt allmendeligt generale oc cristeligt concilium vdij cristendommen saa at Danmarkis riige saa vell som andre nationer baade Tyskelandt oc andre vdij cristendommenn: der vdij beuilge: fuldtbyrde oc samtöcke Oc ner slige beuillinge effter ijtt allmendeligt concil-

lium er vdij cristendommen giort: da wille wij dog icke practicere enthen hemeligenn eller obenbare att nogenn bishop skall komme til noget regemente vdij Danmarckis riige: geistlige: eller verdzlige: vden dett skier mett kongelige maiestatis eller hans naad: k: mast effterkommeres koningers vdij Danmarck oc mett menige Danmarckis riigis raadz adells oc jndhyggeris vdji Danmarckis riige fuldthyrdige wilge oc samtöcke: Desligeste beplichte wij oss mett ditte wort obne breff: att wij icke wille emodt staa att det hellige euangelium oc rene gudz ordt rettelige maa predikis oc forkyndis her vdij riigett oc wille wij wære forplichtige at opsette hoess for^{ne} kongelige maiestaet liff: godz: oc all wor wellfart baade vdij disse for^{ne} oc alle andre maade som oss hör at giöre hoss wor rette herre oc koning oc federne riige: Tiill thes ydermere vidnesbyrdt haffue wij mett wilge oc vidtskab ladit henge wor byes oc alles wore jndsegle her neden fore ditte vort obne breff Giffuidt vdij Malmö Sancti Bartholomæi dag aar effter gudz byrdt Mdxxxvi.
